



## Antik Yunan'dan Viyana Kongresi'ne Avrupa Diplomasi Tarihinde Elçiler

Mehlika Özlem Ultan Sönmez <sup>1</sup>

**Öz:** Diplomasi günümüze kadar birçok dönüşüm geçirmiş ve sürekli çeşitlenerek gelişim göstermiştir. Başlangıçta sadece ad hoc (geçici) diplomasi uygulamaları kullanılırken, zaman içerisinde başka diplomasi türleri ortaya çıkmış ve 15. yüzyıldan itibaren sürekli diplomasi uygulamaları başlatılmıştır. Diplomasi kavramının ve tarihinin geçirdiği bu evrim, diplomasi yürütücüleri olarak kabul edilen elçilerin de dönemin koşullarına göre sürekli değişim göstermesine yol açmıştır. Çalışmada Avrupa diplomasi tarihi kapsamında, Antik Yunan döneminden modern diplomasi başlangıcı olarak kabul edilen 1815 Viyana Kongresi dönemine kadar olan dönemde elçilerin değişimi ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinden yararlanarak, Antik Yunan'dan başlayarak, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, 15 ve 16. yüzyıllarda İtalya ve son olarak da 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa'daki diplomasi uygulamalarını dönemin kendine has koşulları çerçevesinde ortaya koymaya çalışacaktır. Her bir uygarlık ve yönetim döneminde, elçilerin görevli oldukları devletlerin ticaret ya da tarım ile uğraşan devletler olmalarının getirdiği farklılıkların, elçilerin seçim niteliklerinde ne gibi değişimlere sebep olduğu incelenip değerlendirilecektir. Bütün bu bilgiler ışığında çalışma, tarihsel olarak elçilerin nitelikleri, görevleri, hak ve yükümlülükleri ile sahip olmaları gerekli görülen meziyetlerin süreç içerisindeki değişimini ortaya koymaya çalışacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Antik Yunan, Bizans İmparatorluğu, Diplomasi, Elçiler, Fransa, İtalya, Roma İmparatorluğu

## Envoys in the History of European Diplomacy from Ancient Greece to the Congress of Vienna

**Abstract:** Diplomacy has undergone many transformations until today and has been constantly diversified and developed. While only ad hoc (temporary) diplomacy practices were used in the beginning, different types of diplomacy emerged over time, and permanent diplomacy has been put into practice since the 15th century. This evolution of diplomacy has caused the envoys, who are accepted as the executives of diplomacy, to change according to the conditions of the period. In this study, the envoys in the period from Ancient Greece to the 1815 Vienna Congress, which is accepted as the beginning of modern diplomacy, are discussed. In this context, by making use of document analysis, one of the qualitative research methods, the study will try to reveal the diplomatic practices in Ancient Greece, the Roman Empire, the Byzantine Empire, Italy in the 15th and 16th centuries, and finally France in the 17th and 18th centuries within the framework of the unique conditions of the period. In each civilization period, the differences brought about by the fact that the states in which the envoys were assigned were states dealing with trade or agriculture and what kind of changes caused by the elections of the envoys will be examined. In light of this information, the study will try to reveal the interactive change in the process of the qualifications, duties, rights, and obligations of the envoys historically.

**Keywords:** Ancient Greece, Byzantine Empire, Diplomacy, Envoys, France, Italy, Roman Empire

<sup>1</sup>Kocaeli University, Department of International Relations, Kocaeli, Türkiye, ozlemultan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0718-9083

**Received:** 28 May 2024, **Accepted:** 19 September 2024, **Online:** 23 September 2024

**Cite as:** Ultan Sönmez, M. Ö. (2024). Antik Yunan'dan Viyana Kongresi'ne Avrupa diplomasi tarihinde elçiler. *Universal Journal of History and Culture*, 6(2), 168-194.

<https://doi.org/10.52613/ujhc.1491725>

## Extended Abstract

The practice of diplomacy can be traced back to the first civilizations of history. Since prehistoric times, tribes, clans, cities, civilizations, kingdoms, and nowadays modern states have tried to turn the environment of war between them into an environment of peace through diplomacy. In this sense, diplomacy is a practice that can be traced back to the beginning of history. In today's international politics system, it is considered as an important foreign policy tool. Although there are many types of diplomacy that have changed historically, it is known that the traditional type of diplomacy, which is basically dominated by ad-hoc diplomacy, that is, temporary diplomacy, has been spread over a long period since the 15th century, when established diplomacy began to be practiced.

This study covers the period of traditional diplomacy but is limited to the Congress of Vienna in 1815, which is known as the birth of modern diplomacy, rather than the outbreak of World War I, which is considered the end of traditional diplomacy. The fact that the study covers a period extending from Ancient Greece to 1815 may be considered to prevent an in-depth analysis of the time span of the study. However, the study focuses on the change of ambassadors from civilizations to kingdoms in the process of traditional diplomacy. In order to make this analysis and evaluate it from a comparative perspective, the time span of the study has been kept wide and the relationship between the periods and the characteristics of the selection of ambassadors has been tried to be emphasized intensively in a wide time period. The most important aim of this study is to examine the characteristics, duties, privileges, rights and obligations of the envoys in a general framework and to make a periodic comparison.

In the history of European diplomacy, the process starting from the Ancient Greek period until the Congress of Vienna in 1815, which is considered as the birth of modern diplomacy, has been scrutinized. In this context after explaining the characteristics and positions of ambassadors in the Ancient Greek period, the Roman Empire and the Byzantine Empire, it will be tried to reveal how ambassadors changed both in Italy and in France in the following centuries after the transition to permanent diplomacy in Italy in the 15th century. Thus, it will be explained how the characteristics of ambassadors differed periodically in the history of European diplomacy.

Beyond revealing periodic differences, the study has a hypothesis that the political, military, economic and even cultural structures of states affect their diplomatic practices. In order to be able to discuss this hypothesis, it has been necessary to keep the date range of the study wide. Thus, it is argued that the political, economic and military power of empires, kingdoms and states from Ancient Greece to the

Congress of Vienna influenced not only diplomatic activities but also the quality of envoys. In this context, it is concluded that the criteria for the selection of ambassadors and their areas of duty were shaped within the framework of the state conditions of the period.

Primary and secondary sources were used to analyze the characteristics of ambassadors in the context of Ancient Greece, the Roman Empire, the Byzantine Empire, Italy and France. Sources were examined through comparative historical analysis and the characteristics of the ambassadors of each period were tried to be understood within the scope of the periods determined. After determining the characteristics of the ambassadors, the economic, political and military conditions of the administrations during their selection process were revealed. Thus, a comparative analysis was possible.

As a result, it can be stated that states that were engaged in trade and gave more importance to commercial activities gave much more importance to diplomatic activities, while states with developed military power, which increased their power mostly through warfare, benefited less from diplomacy. In more detail, it is understood that the fact that the Ancient Greek city-states had a structure that emphasized trade enabled the selection of ambassadors from among the people. The Roman Empire, on the other hand, focused on warfare and sought to increase its territory through conquest. This situation caused diplomacy to remain in the background, but also caused the limited number of diplomatic activities to be focused on showing off. In the Roman Empire, where war was at the forefront, ambassadors were chosen among the nobility, not the commoners. The Byzantine Empire, on the other hand, was far behind Rome in terms of military power, but was not very developed in terms of trade. This situation led them to develop a practice in the middle of the Ancient Greek and Roman Empires. Ambassadors began to be chosen both from among the nobility and the commoners, and espionage was brought to the forefront. On the other hand, 15th century Italy, where the practice of established diplomacy began, emphasized trade. Therefore, it chose its ambassadors from among the people, confirming the hypothesis of the study. In 17th century French diplomacy, on the other hand, ambassadors were chosen among the nobility and ostentation was emphasized.

Although it is understood that studies in the field of diplomacy do not address the qualifications of ambassadors much, it is important that these studies are conducted in a narrower scope in order to allow for a more detailed analysis. Based on the hypothesis of this study, it is believed that this study will be guiding in terms of the necessity of conducting detailed examinations on the shaping of diplomatic activities according to the military or commercial power of states.

## 1. Giriş

Diploması kavramının tarihi incelendiğinde, diplomasının Mezopotamya Uygarlıklarından günümüze kadar yaşanan dünya politikasındaki bütün değişim ve dönüşümlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda birçok farklı tanımlamayla da karşılaşılmaktadır. Günümüzde diploması en temel anlamıyla 'uluslararası ilişkilerin barışçıl yol ve araçlarla yürütülmesi sanatı' olarak ifade edilmektedir (Eilers, 2009, s.1). Yani devletler arasındaki ilişkilerin görüşmeler yoluyla yürütülmesi anlamında ele alınmaktadır. Diploması sözcüğü sağduyu, hoşgörü, düşünceli olmak veya anlayış kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Diploması kavramının kökeni Antik Yunan'daki 'diploma' sözcüğünden gelmektedir (Daban, 2017, s. 32). Antik Yunan'da diploma, ikiye katlamak anlamına gelmektedir. Antik Yunan'da ve daha sonra Roma İmparatorluğu'nda bazı ayrıcalıklar dağıtan ve yabancı topluluklarla ilişkileri düzenleyen devlete ait tüm resmî belgelere, bunların katlanmış biçimlerinden ötürü diploma adı verilmiştir (Callus & Borg, 2001, s. 254). Bu dönemden 18. yüzyıla kadar diploması kavramı, belgeleri inceleme bilimi anlamında kullanılmıştır. Yani 18. yüzyıla dek diploması, arşivlerin korunması, devletler arasında yapılan anlaşma ve sözleşmelerin değerlendirilmesi ve bunların tarihinin incelenmesi bilimi olarak ele alınmıştır. Diploması kavramının arşivlerle uğraşmaktan ziyade uluslararası ilişkilerin yürütülmesi süreci bağlamında kullanılması 18. yüzyıla tekabül etmektedir. Kavramın ilk defa günümüzdeki diploması bağlamında Edmund Burke tarafından 1796 yılında kullanıldığı bilinmektedir (Karaağaç, 2019, s. 692). Bu dönemden sonra diplomasının modern anlamda gelişimi başlamış, bir meslek olduğu artık kabul görmüş ve Burke tarafından ortaya atılan 'Diplomatik Kurul' içerisinde çalışan kişilere artık elçi değil, diplomat denilmeye başlanmıştır (Turan, 2004, s. 59). Bu bağlamda bu çalışma, modern diplomasının doğuşu olarak kabul edilen, diplomasıyla ilgili birçok kuralın yürürlüğe konulduğu 19. yüzyıl başına kadar olan dönemi ele alacaktır. Özellikle 1815 Viyana Kongresi'nin diploması alanında getirdiği birçok yeniliğe kadar, Avrupa'da diplomasının yürütücüsü olarak kabul edilen elçilerin durumunun, devletlerin askeri, ticari ve ekonomik gücüyle alakalı olarak nasıl değiştiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Avrupa diploması tarihinin Antik Yunan'dan itibaren ele alınması mümkün olmakla birlikte aslında diploması uygulamasının yazılı tarihten önce de var olduğu bilinmektedir. Birçok kaynağa göre, bir klan, bir kabile ya da herhangi bir topluluğun birbirleriyle temas ettiği gün diploması doğmuştur. Başka bir ifadeyle diplomasının doğuşu ilk insan toplumlarının mesajı getireni öldürmektense mesajı dinlemeyi tercih ettikleri zamana kadar götürülebilmektedir (Nicolson, 1950, s. 17). Gerçekte ilkçağ diplomasısının ne şekilde uygulandığı belirsiz olmakla birlikte habercilerin mesaj değneği gibi bir işaret taşıdığı ve merasimle karşılandığı yönünde ifadelere rastlanmaktadır. İlkçağ diplomasısı süreklilik arz etmemekte, kalıcı

kurumlara sahip olmamakta yani *ad hoc* (geçici) nitelik taşımaktadır. Dünya tarihindeki ilk diplomatik faaliyetler hakkında en somut kanıtlara Doğu Akdeniz topluluklarında rastlanmıştır. M.Ö. 14. yüzyılın ilk yarısında Eski Mısır ile Ön Asya Büyük Krallıkları ve Suriye-Filistin Şehir Beylikleri arasında kurulan diplomatik ilişkiler hakkında bilgi veren, 400'e yakın mektuptan oluşan 'Amarna Mektupları' eski çağın en değerli diplomatik arşivi olarak bilinmektedir (Eren, 2021, s. 35). Tarihteki ilk yazılı barış antlaşması olma niteliği taşıyan Kadeş Antlaşması, en eski diplomatik belgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bütün bu metinler Babil'de konuşulan Akad dilinin bir lehçesi olan Akadça ile yazılmıştır. Hititlerle Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı sonrasında M.Ö. 1278 (tarihi birçok kaynakta farklı ele alınabilmektedir) yılında imzalanan Kadeş Antlaşması, barışın antlaşma yoluyla güvence altına alındığı tarihteki ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Pomyetkin, 2009b, s. 20).

Her ne kadar diplomasi kavramı belgelerin incelenmesi bilimi olarak 18. yüzyıla kadar ele alınsa da ilkçağ uygarlıklarından başlayıp günümüze kadar gelen diplomasi faaliyetleri, pratikte barışın sürdürülmesi ve korunması olarak da bir anlama sahip olmuştur. Diplomasi faaliyetinin yürütülmesi sürecinde elçilerin ön planda olduğu bilinmektedir. Devletlerin temsilcileri konumunda olan bu kişiler, tarihsel olarak ve dönemsel olarak sürekli değişen şartlarda hareket etmek durumunda kalmışlardır. Bu çalışmanın amacı, Avrupa diplomasi tarihinde Antik Yunan döneminden başlayıp modern diplomasiye doğru olarak kabul edilen 1815 yılındaki Viyana Kongresine kadar olan dönemlerde elçilerin özelliklerini, karakterlerini, görevlerini, ayrıcalıklarını hak ve yükümlülüklerini genel çerçevede ortaya koymaktır. Bu bağlamda Antik Yunan döneminden başlayıp 19. yüzyıla kadar süren dönemde, tarihsel perspektiften elçilerin konumu incelenecektir. Sırası ile Antik Yunan döneminde, Roma İmparatorluğu'nda ve Bizans İmparatorluğu'nda elçilerin durumu açıklandıktan sonra, 15. yüzyılda İtalya'da sürekli diplomasiye geçişin ardından elçilerin hem İtalya'da hem daha sonraki yüzyıllarda Fransa'da ve Avrupa'nın birçok ülkesinde nasıl değişim gösterdiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın temel argümanı, devletlerin askeri, ekonomik ve ticari güçleriyle orantılı olarak diplomasi faaliyetlerinin değişim gösterdiği, bununla paralel olarak da elçilerin seçilme kriterlerinin ve görevleri süresince durumlarının dönem şartlarıyla ilişkili olarak dönüştüğü yönündedir.

## 2. Antik Yunan Döneminde Elçiler

Avrupa diplomasi tarihinin başlangıcında ve diplomasi yönteminin gelişiminde Antik Yunan'ın önemi oldukça büyüktür. Antik Yunan diplomasisinin en önemli özelliği açık diplomasi anlayışının hâkim olmasından ileri gelmektedir. Dünyada başka hiçbir dönemde Antik Yunan'ın açık diplomasisi gibi bir

uygulama yapılamadığı için de ayrı bir öneme sahiptir. Diplomatik görüşmeler Antik Yunan'da tamamen kamuoyuna açık olarak yürütülmüştür. Antik Yunan diploması uygulamasında ülkeye gelen yabancı elçilerin meclis önünde yapacakları konuşmaların günlerinin çok önceden kamuoyuna duyurulduğu bir süreç yaşanmaktadır. Açık diplomasinin bir gereği olarak, görüşmeler sonunda imzalanan anlaşma ve sözleşmeler de Antik Yunan'da bir levha üzerine yazılarak herkesin görebileceği yerlere asılmaktadır. Dolayısıyla Antik Yunan'da barış ya da savaş önerilerini halkın önünde tartışmak çok yaygın bir uygulama olmuştur (Tuncer, 2005, s. 17).

Antik Yunan'ın ticarete dayanan ekonomik yapısının, diplomasinin gelişiminde önemli bir unsur olduğu da açıktır. Toplumlar arasındaki ilişkinin ve uzlaşmanın temel alınması gereken ticari faaliyetlerin Antik Yunan'da yoğun olması, devletlerin savaştan ziyade barışa ve uzlaşmaya odaklanmasına yardımcı olmaktadır (Kodaman & Akçay, 2010, ss. 77-78). Bu dönemin koşulları çerçevesinde Antik Yunan'da görülen Avrupa diploması tarihinin ilk elçileri de haberci niteliği taşımaktadır. Bu kişilerin başlıca görevi Yunan şehir devletleri arasında haber taşımaktan ibarettir. Dolayısıyla bu elçilerin sahip olması gereken en önemli niteliği, gittikleri yerlerde kendi ülkelerinden götürdükleri haberleri yüksek sesle okuyabilmelerini sağlayacak gür bir sese sahip olmalarıdır. Bunun yanı sıra her zaman yazılı belgelerle gitmedikleri için iletcekleri haberleri unutmamalarını sağlayacak çok güçlü bir hafızaya sahip olmaları da beklenmektedir. Bu elçilerden gönderildikleri ülkelere ilişkin bilgi toplamaları yönünde bir beklenti yoktur. Haberci elçilerden tek beklenen verilen haberleri iletmeleri ve ülkeye geri döndüklerinde kendi devletlerinin meclisi önünde görevle ilgili çok iyi bir konuşma yapmalarıdır. Bu nedenle Yunan şehir devletleri arasında elçi olarak en iyi hatipleri seçmek bir gelenek haline gelmiştir (Tuncer, 2005, ss. 16-17).

Antik Yunan diplomasisinde diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde elçilerle ilgili üç sınıf olduğu bilinmektedir. Bunlar 'kerykes' (kerux), 'presbies' ve 'proxenos'tur. Haberci olarak görev yapan kerykeslerin yerini elçi niteliğindeki presbiesler almış, daha sonra günümüz konsolosluklarının ilk örneği olarak değerlendirilebilecek proxenos kurumları oluşturulmuştur (Adcock & Mosley, 1975, s. 152). Ancak proxenoslar bugünkü konsolosların aksine oturduğu kentin vatandaşı olmakta ve bulunduğu kentte memuru olduğu devletin vatandaşlarının çıkarlarını koruma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu kurum ve bu unvan babadan oğula geçmektedir (Tuncer, 1984, s. 53). Antik Yunan elçilerinin yani kerykes ve presbieslerin, diplomatik ayrıcalıklara sahip olup, yabancılardan farklı olarak tanrıların koruması altında bulduklarına inanılmaktadır (Adcock & Mosley, 1975, s. 153). Antik Yunan'ın mitoloji ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda bu elçilerin hafıza, gür ses, hitabet gibi özelliklerini haber Tanrısı olarak nitelendirilen Hermes'ten aldıkları yönünde ifadelere rastlamak mümkündür. Elçiler Antik Yunan'da Tanrıların habercisi olarak bilinen Hermes'in koruyuculuğu altında bulunmaktadır. Hermes sadece bir haber Tanrısı değil, aynı

zamanda ölenlerin ruhlarının elçisi ve yol göstericisi; hatiplerin, tüccarların, hırsızların Tanrısı ve Tanrı ile ölümlüler arasında aracılık yapan ulaktır. Bütün bu özelliklerin yanı sıra Hermes'in hile, kurnazlık, hırsızlık gibi özelliklerinin olması; tarihte elçilerin yabancı, yalancı, onurlu casus, gölge adam, saray adamı gibi yakıştırmalarla anılmasının da Hermes'le bağdaştırabilmesine neden olmuştur (Estin & Laporte, 2002, s. 99). Diplomasinin büyük ölçüde aldatma sanatı olduğu görüşü de buradan kaynaklanmaktadır.

Kelime olarak elçi veya haberci anlamına gelen kerykeslerin yetkileri oldukça kısıtlıdır. Sadece haberci niteliği ön plandadır, kent meclisinin aldığı kararları diğer tarafa iletir ve cevabı da kendi kentine geri getirmektedir. İnisiyatif kullanmak, savaş ya da barış başlatmak, pazarlık yapmak ya da karşı tarafla görüşmek gibi yetkileri yoktur. Kerykesler, tam yetkiye sahip değildirler ve herhangi bir farklı gelişme karşısında yeni emirler almak için kendi devletlerine danışmak zorundadırlar. İnisiyatif kullanıp herhangi bir karar almaları halinde, kent meclisinin bu kararı iptal etmesi doğal karşılanmaktadır. Kerykesler, karşı tarafa mesaj götürürken bunları parşömen ya da papirüsten üretilen diploma dedikleri ikiye katlanmış belgelere yazılı şekilde iletmektedir (Pomyetkin, 2009b, s. 34). Hermes'in uzlaştırma gücü bulunduğu ifade edilen asası Caduceus gibi kerykesler de elçi olarak görevli olduklarını karşı tarafa gösteren bir asa kullanmaktadır. Bu asa sayesinde 'elçiye zeval olmaz' ifadesinde de değinildiği gibi bir tür diplomatik dokunulmazlık sahibi olmaktadır. Antik Yunan geleneğine göre elçilere zarar vermek büyük bir suç sayılmaktadır (Sivrioğlu & Yılmaz, 2017, ss. 199-200). Antik Yunan döneminde gelen yabancı elçilerin korunmasında ise proxenosların ön planda olduğu bilinmektedir. Antik Yunan'da Proxenosların oluşumunun temelinde Antik Yunan halkının ticarete yatkın olmasının da etkisi bulunmaktadır. Proxenosların, herhangi bir Yunan şehir devletine gelen tüccarın ticari haklarının korunması adına oluşturulduğu ve günümüz konsoloslukları gibi faaliyet gösterdiği bilinmektedir (Kodaman & Akçay, 2010, ss. 77-78).

Antik Yunan diplomasisinde elçilere güvenilmediği de belirtilmelidir. Bunun en somut örneği, elçilik kurullarının en az iki kişiden oluşmasıyla gözlemlenebilmektedir. Yunan diplomasisi kendi elçilerine güvenmemekte ve kuşkuyla bakmaktadır, öyle ki bu elçilik kurulları her biri farklı bir siyasi görüşe mensup olan farklı partilerden oluşmaktadır. Bunu örnek olarak M.Ö. 346 yılında Atina şehir devletinin Makedonya Devletine barış önerisinde bulunmak amacıyla on kişiden oluşan bir elçi kurulu göndermesi gösterilmektedir. Bu on elçiden her biri Makedonya hükümdarı önünde barışın koşulları konusunda farklı birer konuşma gerçekleştirmiş, fakat elçilerin kendi aralarında dahi barışın niteliği ve süresi konularında görüş ayrılıkları olduğu görülmüş ve barış görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Antik Yunan diplomasisindeki bu güvensizliğin, bazı Yunanlı elçilerin kendi halklarını ve hükümetlerini kasıtlı olarak yanıltmaları ve aldatmalarından kaynaklandığı da söylenebilmektedir. Yine Makedonya örneğinden gidilecek olursa, Makedonya kralına gönderilen Atinalı elçiler kurulunun, Makedonya kralının barış ve anlaşma yapma

konusundaki istek ve fikirlerini Atina Meclisine ve Atina halkına kasıtlı olarak yanlış yansıttığı yönünde ifadelere rastlanmaktadır. Bunun nedenini de Atinalı elçilerin Makedonyalı kraldan bu şekilde davranmaları yönünde rüşvet almasıyla açıklayan kaynaklar bulunmaktadır (Grote, 1854, ss. 555-558). Bu durum Antik Yunan elçilerindeki güven sorununun altında yatan nedenleri ortaya koymaktadır.

### 3. Roma İmparatorluğu Döneminde Elçiler

Roma İmparatorluğu denildiğinde diploması alanında ilk akla gelen konu Roma hukukuyla diploması arasındaki ilişki ve Romalıların savaşta başarıdır. Roma İmparatorluğu diğer devletlerle olan ilişkilerinde ve yürüttüğü görüşmelerde, bilinen anlamda diplomasıye çok fazla başvurmamıştır. Dolayısıyla inandırma yöntemi, hitabet yeteneği ve güzel konuşma sanatı gibi özelliklerin Roma İmparatorluğu'nun ihtiyacı olduğu nitelikler arasında olmadığı ifade edilebilir. Roma İmparatorluğu'nun diğer ülkelerle olan ilişkilerine yön veren en önemli unsur, bu devletin üstün askeri gücüdür. Askeri gücü ve yeteneği üst düzeyde olup diğer devletlerle ilişkilerini savaş üzerine kurgulayan devletlerin diplomasiden çok fazla yararlandığı söylenemez. Roma İmparatorluğu da bu durumun en önemli örneklerinden birini teşkil etmektedir (Reçber, 2011, s. 7).

Romalılar, taktiksel olarak aralarında düşmanlık bulunan krallıkları diğerlerine karşı kıskırtarak onların zayıflamalarını beklemekte, sonra da bir hakem ya da arabulucu gibi duruma müdahale etmektedir. Romalılar, sadece askeri anlamda değil, diplomatik amaçlar için de hizmet eden elçilerin casus gibi faaliyet gösterdikleri bir bilgi toplama sistemi geliştirmiştir. Roma'nın bu şekilde geliştirdiği yaygın istihbarat ağı sayesinde tüm devletlerin güçlü ve zayıf yönlerini öğrenmişlerdir. Böylece dış tehditleri öne sürerek, müttefik güçleri kendilerine daha bağımlı hale getirme yolunda bir dış politika izlemişlerdir (Sivrioğlu & Yılmaz, 2017, s. 219). Romalıların diploması adına sahip oldukları en büyük tehdit, güçlü bir orduya sahip olmaları ve savaş güçlerinin üst düzeyde olmasından ileri gelmektedir (Campbell, 2013, s. 222).

Roma İmparatorluğu'nun askeri gücünün yanı sıra ekonomisinin Antik Yunan'ın aksine tarım odaklı olması da diploması yoluna daha az başvurulmasının nedenlerinden birini teşkil etmektedir. Tarıma dayalı ekonomisi olan, sosyal, siyasal ve askeri örgütlenme niteliği taşıyan devletlerin, aynı zamanda askeri örgütlenmeleri de güçlüyse, diplomasiden yararlanmaya gerek duymadıkları ifade edilebilmektedir. Ticarete yerine, tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan Roma İmparatorluğu'nun diğer devletlerle ticari ilişkileri ikincil düzeyde olmuş, bu durum da diplomasının gelişimini engellemiştir (Lerner, 1993, s. 162).



Diplomasi sürecinin gelişimine pek katkısı olduğu söylenemeyen Roma İmparatorluğu'nun yaptığı en önemli katkı hukuk alanında olmuştur. Roma İmparatorluğu'nda, günümüzdeki Dışişleri Bakanlıklarında görülen uygulamalara benzetilebilecek olan Fetialler Heyeti (Fetialler Koleji) isimli bir kurum ve Fetial hukuku denilen bir hukuk dalı bulunmaktadır. Fetialler Heyeti anlaşma metinlerini saklamak, protokol sorunlarıyla ilgilenmek, ayrıca savaş ve barışta belirlenen kurallara uygun davranılmasını sağlamakla görevlidir. Örneğin Roma İmparatorluğu'nda savaş ve barış ilanı için kurallar belirlenmiştir. Savaş ilan edileceği zaman, düşman sınırına kadar gidilip karşı tarafa bir mızrak atılması söz konusu olurken, barış tesis edileceği zaman ise, anlaşmanın metninin taraflar arasındaki sınırdaki yüksek sesle karşı tarafın elçilerine okunması gerekmektedir. Ayrıca bu anlaşmanın hükümlerini bozmaya kalkışacak olunursa tarafların lanetleneceği ifade edilmekte ve sonrasında da sınırdaki bir domuz kurban edilerek barış gerçekleştirilmektedir (Tuncer, 1984, s. 53). Fetialler Heyeti üyeleri rahiplerden oluşmaktadır. Bunların 'Pater Patratus' adı verilen bir sözcüsü bulunmaktadır. Pater Patratus, Roma İmparatorluğu ile başka bir devlet arasındaki uyuşmazlığın mümkün olduğu kadar barışçı yollarla çözülmesine aracılık etmekte görevlidir. Devlet memurları arasından seçilen Pater Patratus'lar, İmparatorluk adına diğer devletlerle antlaşma imzalama yetkisine de sahiptir (Versan, 1995, ss. 91-92).

Fetialler Heyeti'nin dışında görev yapan Romalı elçilere Nuntii ya da Oratores adı verilmiştir. Romalı elçiler Roma Senatosu tarafından atanmakta, güven mektuplarını ve yönergelerini de yine Roma Senatosu'ndan almaktadırlar. Antik Yunan elçilerinde olduğu gibi bu elçilerin de tam yetkileri bulunmamakta, kendilerine tanınan yetkileri aştıkları takdirde vatana ihanet suçuyla cezalandırılmaları mümkün olmaktadır. Romalı elçilerin doğrudan senatoya ya da imparatora rapor verecek olmaları, her zaman üst sınıfa mensup senatörler ve en soylu şövalyeler arasından seçilmeleri sonucunu doğurmuştur. Antik Yunan'da olduğu gibi görevlerini geçici olarak gerçekleştirmekte ve ülkelerine döndüklerinde Roma Senatosu'na yaptıkları işlere ilişkin bir rapor sunma zorunluluğunda oldukları görülmektedir (Eren, 2021, s. 38).

Nuntii/oratoreslerin görevleri, yetkileri ve nitelikleri Roma'da Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerine göre farklılık arz etmektedir. Elçilerin diplomasi faaliyetlerinde takınacakları tavırların yönetimin etkisiyle de şekillendiği argümanından hareket edildiğinde, aradaki farkın daha net ortaya konması önemli görülmektedir. Bu bağlamda M.Ö. 509 ve M.Ö. 27 yılları arasında Roma Cumhuriyeti olarak adlandırılan yönetimde elçilerin görevlendirilmesi ve yabancı elçilerin kabulü Senato tarafından gerçekleştirilmiştir (İskit, 2007, s. 74). Bu dönemde diplomasinin resmîyetinin daha az olduğu ifade edilebilmektedir. Cumhuriyet dönemi daha çok diplomasiyle ilgili bazı kuralların belirlenmeye ve hukuki altyapısının oluşturulmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Daha önce ifade edildiği gibi Fetialler Heyeti ve hukukunun ortaya koyduğu savaş ve barış ilanı gibi kurallar, anlaşma halinde edilecek yeminlerin metinlerinin hazırlanması süreçleri,

Cumhuriyet dönemine tekabül etmektedir. Ancak bu kuralların belirlenmesi sürecinin uluslararası ilişkiler bağlamında değil, Romalıların çıkarları doğrultusunda yapıldığının unutulmaması gerekmektedir. Cumhuriyet döneminde Roma diplomasinin işlevleri; barış yapmak, ganimetlerin dağıtımını düzenlemek ve anlaşma yapmak şeklinde sıralanabilmektedir. Rahiplerden oluşan Fetialler Heyetinin politikayla ilgilenmemesi, Senato'nun diplomasinin yürütülmesindeki yetkisini rahatlıkla kullanmasına izin vermektedir (Campbell, 2013, ss. 210-211).

M.Ö. 27 ve M.S. 395 yılları arası ise Roma'nın İmparatorluk yönetiminde yaşadığı dönemdir. Augustus'un Roma'yı tek başına yönetebilecek yetkiler alması sonucu, diploması konusunda da 'savaş ve barışın efendisi' olarak adlandırılması söz konusu olmuştur (Millar, 1988, ss. 345, 377). Fetialler Heyetinin belirlediği kuralların ötesinde İmparator, ne zaman savaş ya da barış ilan edileceğine ve diplomasinin kullanılacağına karar veren tek kişi haline gelmiştir. Dolayısıyla Senato'nun elçilerle ilgili yetkileri sembolik olmaya başlamıştır (İskit, 2007, s. 75).

Romalı elçilerin yani Nuntii/oratoreslerin soylular arasından seçilmesinin altında yatan en önemli neden, Roma İmparatorluğu'nda elçiler arası bir komuta hiyerarşisi geliştirilmediğinden, bu elçilerin İmparatora raporlarını doğrudan sunmalarından kaynaklanmaktadır. Halktan herhangi bir kişinin elçi olarak seçilip, İmparatorla muhatap olması yerine bu durumun soylular veya şövalyeler arasından seçilen kişilerle yürütülmesi gerekli görülmektedir. Roma İmparatorluğu'nda diploması, Senato'nun kendi üyeleri arasından seçilen genelde uzman bilgisine sahip olmayan eğitimsiz, diploması ile ilgili herhangi bir yeteneği bulunmayan ve muhtemelen de sıkça bu iş için fazla zaman ayırmayan elçilerin yarı zamanlı takibiyle yürütülmektedir. Komuta hiyerarşisi olmaması ve İmparatorun sözünün son söz olarak esas alınması karar almayı kolaylaştırırsa da İmparatorların üzerindeki iş yükünü artırmaktadır. Bu sebeple Roma İmparatorlarının elçilerin görevlerini nasıl ifa edeceği konusunda detaylı talimatlar yayınladığı bilinmektedir (Campbell, 2013, s. 209, 212).

Cumhuriyet döneminde görüldüğü gibi İmparatorluk dönemi Roma'sında da uygulanan diplomasinin işlevi genellikle anlaşma ya da sözleşmeler yapmak ve egemenlik alanlarının sınırlarını belirlemek şeklinde ele alınmaktadır. Fakat İmparatorların yönettiği Roma'da, diplomasinin şartlarının emredici şekilde vurgulandığı ve ultiatom verme üzerine odaklandığı da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Roma İmparatorluğu döneminde diplomasinin kurumsal gelişimi adına çaba gösterildiği söylenemez. Ancak uygulamada bazı yenilikler getirildiği de görülmektedir. Bu dönemde yabancı elçilere uygulanan diplomatik ayrıcalıkların daha fazla geliştirilmesi söz konusu olmuştur. Yabancı elçilerin sahip oldukları diplomatik ayrıcalıklarını kötüye kullanması halinde, koruyucular aracılığıyla kendilerini görevlendiren devlete gönderildikleri ve

kendi devletlerinde yargılanmaları sağlanmaya başlanmıştır. Bu uygulama günümüz diplomasi uygulaması ile de benzerlikler taşımaktadır (Eren, 2021, s. 38).

Roma İmparatorluğu sınırları fetihlerle genişledikçe, ilişki kurulacak devlet sayısı da azaldığından, diplomasiye gerek duyulmaması da doğal olmaktadır (Versan, 1995, s. 92). Roma İmparatorluğu'nun gücü ve kendine olan güveninin artmasıyla paralel olarak, diplomasi kurallarıyla ilgili yaklaşımlarının daha da farklılaştığı anlaşılmaktadır. Bu durum özellikle Roma'ya gelen yabancı elçilere karşı Roma İmparatorluğu'nun tavrında ortaya çıkmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun yabancı elçilere karşı davranışlarının gittikçe onur kırıcı bir tavra dönüştüğü görülmektedir. Yabancı elçilerin kente giriş izni alma konusunda zorluklarla karşılaşması ve Senato tarafından kabul edilmek için uzun süre bekletilmeleri, Roma İmparatorluğu tarafından gittikçe artan oranda uygulanmıştır (Nicolson, 1954, s. 19).

Sonuç olarak Romalıların diğer devletlerle olan ilişkilerinde kendi üstünlüklerinin bilincinde olarak hareket ettikleri ifade edilebilmektedir. Her ne kadar Romalıların diplomasiyi belli bir hukuki ve yasal çerçeve içinde uygulamaya büyük özen gösterdiği anlaşılrsa da Roma İmparatorluğu'nun diplomasi alanında hem elçiler konusunda hem de diplomatik gelişmişlik konusunda uygulamaları, Antik Yunan'dan daha farklı ve daha gelişmiş bir seviyeye götüremedikleri söylenebilmektedir.

#### 4. Bizans İmparatorluğu Döneminde Elçiler

Roma İmparatorluğu önce idari sonra resmi olarak ikiye bölündükten sonra M.S. 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun çökmesi üzerine Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu adı altında 1453 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Ancak Bizans İmparatorluğu Roma İmparatorluğu'nun aksine görüşme ve diplomasi sanatını kendine has olarak büyük bir ustalıkla kullanmayı başarmıştır (Hamilton & Langhorne, 1995, s. 15). Bizans İmparatorluğu'nun Roma'nunki gibi bir askeri gücünün olmaması, Bizans'ın diplomasiden yararlanmasına imkân tanıyan bir ortam oluşturmuştur. Bizans tarihi sayılamayacak kadar çok diplomatik görüşmelere sahne olmuş ve Bizans İmparatorluğu yaklaşık 1000 yıllık bir dönemde savaşa çok fazla başvurmadan diplomasi yoluyla varlığını sürdürmüştür (Eren, 2021, s. 39).

Bizans İmparatorluğu'nun diplomasi anlayışı önceki dönemlerle bazı benzerlikler gösteriyor olsa da diplomasinin temelinde çok önemli bir değişime sahne olmuştur. Bu durumun en önemli göstergesi Antik Yunan döneminde haberci elçi niteliği taşıyan kişilerin artık gözlemci elçi olarak nitelendirilmesinden ileri gelmektedir. Bizans İmparatorluğu diplomasiyi aslında casusluk olarak da değerlendirerek, gönderdiği elçilerin gözlemci adı altında casusluk yapmalarını teşvik etmektedir. Bizans oyunları ifadesinin de altını

dolduracak şekilde, komşu ülkeleri birbirine karşı düşürme, bu ülkelerin zayıf yönlerini öğrenebilme, bu ülkelerin doğal kaynakları ve dış politikalarındaki amaçlarına ilişkin elçileri bilgi edinmek üzere gönderen sui generis (kendine özgü) yapıda bir Bizans diploması uygulanmaya başlanmıştır (Viotti & Kauppi, 2001, s. 113).

Dolayısıyla Bizans İmparatorlarının yabancı ülkelere gönderdiği elçilerin başlıca görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür. Bizans elçileri gittikleri ülkelerin iç işlerine yönelik ve diğer devletlerle olan ilişkilerine ilişkin bilgi toplamakla yükümlüdür. Ayrıca topladıkları bu bilgilerle ilgili ayrıntılı raporlar hazırlamak da en önemli görevleri arasında yer almaktadır. Haliyle Antik Yunan'daki gibi güreşçi, savaşçı, diplomat, gözlemci, hafıza ve hitabet yeteneği gibi özellikler Bizans diplomasinde kendine yer bulamamaktadır. Bizanslı elçilere verilen isim 'logothetis'tir. Yüksek tabakadan seçilen logothetisler, görevlerine sadakat yemini ederek başlamaktadır (Versan, 1995, s. 92). Bizans İmparatorluğu, gittiği ülkelerde en önemli görevi gözlem yapmak olan ve bunun için belli bir eğitimden geçen yeni bir elçi niteliği ortaya çıkarmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun yabancı ülkelere gönderdikleri elçileri bir eğitime tabi tutması, Bizans'ın diplomasinin ve elçilik kurumunun gelişimine yaptığı önemli bir katkı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu eğitim niteliği gereği gözlem faaliyetlerinin nasıl gerçekleştirileceğinin aktarılması üzerine kuruludur fakat yine de günümüzde elçiliğin ve diplomatlığın bir meslek olarak ele alınması ve bu kişilerin eğitilmesi konusunda ilk örneklerinin Bizans İmparatorluğu'nda ortaya çıkması büyük önem teşkil etmektedir. Eğitime tabi tutulan bu elçilere gitmeden önce yazılı yönergeler verilmekte, bu kişilerin yabancılarla olan ilişkilerinde çoğunlukla nazik olmaları tembih edilmekte, buldukları ülkelerdeki koşulları hiçbir zaman eleştirmemeleri nasihat edilmekte ve hatta gittikleri ülkelerdeki bütün politikaları övmeleri beklenmektedir (Pomyetkin, 2009a, s. 92).

Bizans İmparatorluğu yabancı ülkelere yolladığı elçilerinden, gittikleri ülkelere ilişkin mümkün olduğu kadar fazla bilgi elde etmelerini beklerken, kendi ülkesine gelen yabancı elçilerin bu tarz bir gözlem eyleminde bulunmaması için büyük bir çaba sarf etmektedir. Bizanslı elçilerin gözlem süresince casusluk yapması ve rüşvet yoluyla bilgi edinmesi meşru karşılanmaktadır. Dolayısıyla Bizans'ın diploması anlayışında rüşvet olgusunun yasal olduğu ifade edilebilmektedir. Bizans'ın çıkarları adına yabancı devlet adamlarının rüşvetle satın alınması ya da elçilerin gittikleri ülkelerde ihtiyacı oldukları bilgileri rüşvet yoluyla elde etmesi Bizans İmparatorluğu'nun saygınlığını zedeleyen ya da adını lekeleyen nitelikte bir davranış olarak görülmemektedir. Bu durum Bizans diplomasinin oldukça pahalıya mal olan bir etkinlik olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Bizans İmparatorluğu diplomasinin başarısının büyük ölçüde devletin mali olanakları ve kaynaklarına bağlı olarak şekillendiği anlaşılmaktadır (Reçber, 2011, s. 9).

Bizans İmparatorluğu'nun yabancı ülkelere gözlem yapmanın dışında da elçi gönderdiği uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalara örnek olarak Bizans'ın ülkedeki taht değişikliklerini duyurmak için de yabancı ülkelere elçi göndermesi gösterilebilir. Roma İmparatorluğu'nda elçiler mutlaka soylular arasından seçilirken, Bizans elçilerinin soylular ve şövalyeler de dahil olmak üzere her kesimden seçilebilmesi mümkündür (Nicolson, 1954, s. 25).

Öndegelme (diplomasi temsilcilerinin öncelik sırası) ve protokol konusu Bizans dönemi itibariyle devletler arasında önemli sorunlar teşkil etmeye başlamıştır. Bizans İmparatorluğu'na gelen yabancı elçilerin kabulü konusu protokol kurallarıyla belirlenmiştir. Bizans'ta İmparatorluğa bağlı özel bir şube bulunmaktadır ve bu şube sadece yabancı elçilerin kabul işlemleri ile uğraşmakla görevlidir. Yabancı elçiler ve maiyetleri Bizans'a ulaştıklarında sıkı bir denetim altındaki özel bir binada ağırlandırılır. Yabancı elçilerin kabul törenlerinde gösteriş merakının ön planda olduğu görülmektedir. Bizans İmparatorluğu'nun bu gösterişteki en önemli amacı, yabancı elçileri Bizans'ın güzellikleri, zenginlikleri ve gösterişle etkilemektir. Yabancı elçinin İmparator tarafından kabul edilmeden önce üst düzey devlet yetkililerinin görkemli giysileri ile hazır bulunduğu gösterişli döşenmiş bir salondan geçirilmesi de bu amaçla gerçekleştirilmektedir. Bir perdenin arkasında tahtında oturan İmparator'un önüne getirilen yabancı elçiler İmparator'a güven mektuplarını sunmaya hazırlanırken İmparator'un tahtının yükseltilmesi ve yüce hükümdara ulaşılmazlık metaforunun gerçekleştirilmesi de Bizans İmparatorluğu'nun protokolde uyguladığı kurallardan biri olarak ele alınmaktadır (Pomyetkin, 2009a, ss. 90-91).

Sonuç olarak Bizans'ın diplomasi alanına çok olumlu katkısının olduğu söylenememekle birlikte 1000 yıl boyunca düşmanlar arasındaki rekabeti kışkırtarak, yabancılara rüşvet ve para dağıtarak, entrika yöntemlerini çeşitlendirerek uyguladığı diplomasi anlayışıyla savaştan uzak kalarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Diplomasiye yaptığı en olumlu katkıya bakıldığında, her ne kadar içeriği çok olumlu olarak değerlendirilemese de elçilerin belli bir eğitimden geçirildikten sonra elçilik görevine gönderilmesi uygulamasının ilk defa Bizans İmparatorluğuyla başlatılmış olması önemlidir. Bu bağlamda her ne kadar bir tarım toplumu olsa da Roma İmparatorluğu'ndan farklı olarak askeri gücü olmaması sebebiyle, diplomasiden sıklıkla ve ustalıkla yararlanmış bir imparatorluk olduğu görülmektedir.

## 5. 15-16. Yüzyıllarda İtalyan Sürekli Diplomasisinde Elçiler

Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü sonrasında 15. yüzyılda farklı bir diplomasi anlayışının ilk defa uygulandığı görülmektedir. Bu yeni uygulama İtalya'da Papalık ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun egemenliklerinin zayıflaması üzerine, büyük çoğunluğu özerkliklerini kazanan İtalyan şehir devletleri

arasında uygulanmaya başlanmıştır (Daban, 2017, s. 34). Bu özerk şehir devletleri, birbiriyle savaştıkları için daima savaşa hazır olmak durumundadırlar; fakat askeri güçleri yeterince gelişmediğinden, hiçbiri kendini tamamen güvende hissetmemektedir. Güvenliklerini sağlayabilmek için savaş tehlikesini ortadan kaldıracak başlıca araç olarak diplomasiyi görmüş ve ilk defa sürekli diplomasi uygulamasını uygulamaya geçirmişlerdir. İtalyan şehir devletlerinin bu süreci kendi aralarında başlatıp, diğer devletlerin daha sonra dahil olmasının bazı sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle bölgedeki Alp Dağlarının Kuzey İtalya'yı koruması ve ulaşım ile haberleşmenin sınırlı olması sebebiyle diğer devletlerin İtalya'yı ilk sıradaki tehdit olarak görmesi engellenmiştir. Ayrıca o dönemde Avrupa'da Yüzyıl Savaşları'nın yaşanması ve İtalyan şehir devletleri arasında güç dengesinin olması sürekli diplomasinin İtalya şehir devletleri arasında görülmesinin diğer nedenleri arasında yer almaktadır (Gönlübol, 2000, s. 39).

Sürekli diplomasi uygulamasının başladığı İtalyan şehir devletleri için ticaretin önemi büyüktür. İtalyanların diplomasiden yararlanmasının altında yatan en önemli nedenlerin başında, kurdukları ticari ilişkilerin sürdürülmesi gelmektedir. Akdeniz-Asya devletleriyle ticari ilişkilerini düzenlemek adına da diplomasiden sıklıkla yararlanmış ve Venedik, Floransa, Cenova gibi İtalyan şehir devletleri Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile ticari ilişkilerini diplomasiden de yararlanarak oldukça geliştirmişlerdir (Aybay, 2009, ss. 13-14). Özellikle Doğu Akdeniz ile ticari ilişkiler kapsamında zenginleşen İtalyan şehir devletleri, bu zenginlikleri bilim ve sanata aktarmış, bu durum da Rönesans'ın başlamasına imkân tanımıştır. İtalyan elçilerinin, tüccarlarının ve bilim adamlarının Avrupa'da oluşturduğu etkileşim hem Rönesans'ın hem de Hümanizmin Avrupa'da yayılmasına ortam hazırlamıştır (Sander, 2010, ss. 54-56).

Sürekli diplomasinin kavramsal olarak en çok bilinen tanımı Matthew Smith Anderson tarafından ortaya konmuştur. Anderson'a göre sürekli diplomasi, “diplomatik temsilcilerin başka bir ülkede, ülkesi adına diplomatik faaliyetleri yerine getirmek, bulunduğu ülke hakkında bilgi edinmek ve ülkesine rapor etmek amacıyla dikkate değer bir süre için bulunmasıdır” (Anderson, 1993, s. 4). Aralarında sürekli bir rekabet ve savaş ilişkisi bulunan İtalyan şehir devletleri, birbirleri nezdinde sürekli diplomatik elçilikler bulundurarak birbirlerinin amaçları ve davranışlarından her zaman haberdar olabilecek ve kendi politikalarına da buna göre yön verebilecektirler. Ancak her ne kadar sürekli diplomasi uygulaması başlasa da İtalyanlar diplomasiye uzun süreli bir etkinlik gözüyle değil o andaki amaçları gerçekleştirmeye yönelik bir süreç olarak bakıyorlardı. Bu yüzden İtalya önderliğindeki yeni diplomasi anlayışının özünde de yine yalan, hile, kurnazlık, casusluk ve aldatmaca bulunmaktadır (Reinsch, 1922, ss. 28-29).

Mukim elçilik olarak da adlandırılabilir sürekli diplomasi uygulamasının İtalya'da tam olarak nerede başladığına yönelik net bir bilgi bulunmamasıyla birlikte, iki farklı görüşün hâkim olduğu belirtilebil-

mektedir. İlk görüşe göre, 1446 yılında Milano şehrinden gönderilen elçi ile Floransa nezdinde ilk mukim elçilik açılmıştır (Hamilton & Langhorne, 1995, s. 34). İkinci ve daha çok kabul gören görüşe göre ise 1455 yılında Milano Dükü Francesco Sforza'nın Cenova'ya gönderdiği elçi ilk mukim elçidir (Nicolson, 1950, s. 30). Dolayısıyla ikinci görüş çerçevesinde N. Pantromoli'nin ilk elçi olarak 1455 yılında Milano Dükü tarafından Cenova'ya atanmasıyla ilk sürekli elçilik uygulamasının başladığı kabul edilmektedir (Kodaman & Akçay, 2010, s. 79).

15. ve 16. yüzyıllar diplomasiye İtalya'nın damga vurduğu bir dönem olarak ifade edilmektedir. Anderson'un sürekli elçilik tanımında da belirttiği gibi sürekli elçilik için dikkate değer bir süre elçinin yabancı ülkede, ülkesini temsil etmesi gerekmektedir. Bu dönemde elçiler genellikle yabancı ülkelere iki yıllık bir süre zarfında atanmaktaydılar. 15. yüzyıldaki elçiler, özellikle ilk sürekli elçiler olmalarının da getirdiği belirsizliklerle zor koşullar altında bu görevi yürütmekteydiler. Evlerinden ve ülkelerinden uzun süre ayrılmak zorunda kalan, zor şartlar altında seyahat eden, çeşitli kişisel harcamalara girmek zorunda kalan, ülkedeki siyasal ve toplumsal yaşamdan uzak kalan, kötü han koşullarında konaklayan ve birçok değişik yabancı hastalıkla baş etmek zorunda kalan kişiler için elçilik görevi gönüllü yapılması pek mümkün olmayan bir görevdir (Reçber, 2011, s. 12). Bu zor koşullar sebebiyle elçilik görevinin kabulü İtalyan hakimiyetindeki 15. ve 16. yüzyıllarda zorunlu kılınmış ve görevi kabul etmeyenler çok büyük para cezalarına çarptırılmaya başlanmıştır. Dönemin elçilerinin mümkün olduğu kadar halk arasından seçildiği ve hatta krala borçlu olan halktan seçildiği görülmektedir. Bu kişilerin elçilik görevini kabul etmeleri halinde borçlarının silindiği, fakat görevi kabul etmemeleri halinde yüklü bir tazminat ödemek durumunda bırakıldıkları görülmektedir. Haliyle 15. yüzyıl diplomasisinde elçilik yapmak üzere görevlendirilen kişiler bunu mecburen kabul etmek durumunda kalmışlardır. Elçilik henüz bir meslek olarak kabul edilmediğinden ve ilk sürekli elçilik dönemlerindeki söz konusu belirsizlikler yüzünden soyluların ya da yüksek tabakadan kişilerin elçi olarak atanmayı istemedikleri bilinmektedir. İtalya'nın hakimiyetindeki diplomasi anlayışında sadece borcu olan halkın elçi olarak seçilmediği, bunun yanı sıra aslında herkesin elçi olarak görevlendirilebileceği ifade edilebilmektedir. Öyle ki Fransa Kralı XI. Louis yabancı ülkeye elçi olarak berberini dahi göndermiştir. Ayrıca 15. yüzyılda elçinin, temsil ettiği devletin vatandaşı olması gibi bir gereklilik de bulunmamakta, bir elçi aynı zamanda birden fazla devletin hizmetine girebilmektedir (Nicolson, 1954, ss. 28-29, 34).

İlk sürekli elçilerde aranan niteliklere bakıldığında aslında günümüzde de birçoğunun halen geçerli olduğunu görmek mümkündür. İyi bir dil uzmanı olması ve Latinceyi çok iyi bilmesi, bütün yabancılara kuşkuyla bakıldığının bilincinde olması ve buna göre davranması, konuksever olması konukları ağırlamak için usta bir aşçısının olması, özel yaşantısının hiçbir skandala konu edilmemesine özen göstermesi, sabırlı

olması, görüşmelerin sonuna kadar metanetini koruması, sakin olması, duygularını denetleyebilmesi, kızgınlık belirtisi göstermeden eleştirilere dayanabilmesi ve karşı tarafta aşağılık ve öç alma duygusu oluşturmadan kendi ülkesini temsil etmesi en önemli nitelikleri ve görevleri arasında yer almaktadır (Diplomacy since World War I, 2023).

Bu yüzyıllarda elçilik görevinde bulunanların maiyetleri kalabalık değildir. Karşı tarafın da kendisinden ya da yanında getirdiklerinden bilgi alma ihtimali göz önünde bulundurulduğu için yanlarında eşlerini götürmelerine dâhi izin verilmemektedir. 15. yüzyıl elçilerinin yanlarında götürmesi gereken maiyetlerindeki en önemli görevli aşçılardır. Bu yüzyıllar zehirlenmelerin en sık görüldüğü dönem olması sebebiyle bir elçinin yanında mutlaka aşçısını götürmesi ve kendi aşçısının yaptığı yemekler dışında hiçbir yemeği yememesi önem teşkil etmektedir (Tuncer, 2005, s. 27).

Her ne kadar diplomasi anlayışı süreklilik arz etmeye başlasa da Bizans geleneği devam etmekte ve elçilere halen casus gözüyle bakılmaktadır. Antik Yunan'da hile ve ikiyüzlülüğün Hermes'in mirası olması üzerinde durulurken, 15. ve 16. yüzyıllardaki diplomasi anlayışında "amaca ulaşmakta her yol mubahtır" yaklaşımıyla Niccolo Machiavelli'nin iz bıraktığı görülmektedir. Hiçbir ahlaki sınırlamanın olmadığı fikrinden yola çıkılması, Antik Yunan ve Bizans İmparatorluğu sonrası 15. yüzyıl diplomasisinde de hile ve casusluğun devam ettirilmesini açıklar niteliktedir (Machiavelli, 2008, ss. 12-15).

15. yüzyılda Venedik'te vatandaşların yabancı elçiler ile kamu sorunlarını tartışmalarını yasaklayan ve bunun ihlali durumunda bu kişileri ağır biçimde cezalandıran yasaların çıkarılması söz konusu olmuştur. Bu durum elçilerin karşı taraftan bilgi almak adına çaba sarf etmelerini gerekli kılarken kendileri ve ülkeleri hakkındaki bilgileri üst seviyede korumalarını gerektirmektedir. Sürekli elçilere, ülkesinden ayrılmadan önce görevinin amaç ve niteliğini belirten, atandığı ülkede kimlerle ilişki kuracağını ve bu ülkede kendi devletinin görüş ve politikasını ne yönde savunacağını gösteren yazılı yönergeler verilmesi söz konusu olmaktadır. Bunların yanı sıra verilen bazı gizli yönergelerde ise elçinin yabancı ülkede savunacağı gerçek görüş ve politikalara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu durum 15. ve 16. yüzyıllarda elçilerin iki yüzlü davranmaları ve gerçeği saklamalarının kendi devletleri tarafından da desteklendiğinin en önemli göstergelerinden bir tanesidir (Tuncer, 2005, s. 28-29).

15. ve 16. yüzyıllarda elçilerin hükümdarın temsilcisi konumunda görev yapmaktadırlar. Bu statü sebebiyle, bazı cezai ve hukuki bağışıklıkları bulunmaktadır. Ayrıca gümrük ve vergi bağışıklığına sahip oldukları da görülmektedir. Bu dönemde elçilere bazı diplomatik dokunulmazlıklar tanınmış olmasına rağmen henüz mutlak ve hukuki bir düzenleme yapılmamıştır. Bu durum ayrıcalıkların sınırlı şekilde uygulanmasına sebep olmaktadır. Öyle ki, elçilerin gönderildikleri ülkenin kamu düzenine aykırı hareket



etmeleri halinde, tüm ayrıcalıkların ortadan kalkması durumu söz konusu olabilmektedir. Ancak tüm ayrıcalıklar, genel amaca hizmet etme ölçütü kapsamında değerlendirilirken, 15. yüzyıldan itibaren bu durumdan vazgeçilmesi ve siyasi sebeplerle diplomatik ayrıcalıkların ihlal edilmesinin önlenmesine yönelik bir adım atılması söz konusu olmuş, bu da İtalyan diplomasisinin getirdiği önemli bir yenilik olarak değerlendirilmiştir. Ancak yine de elçilerin can ve mal güvenliği kesin bir güvence altında değildir ve buldukları ülke tarafından aşağılanmaları hatta eziyet görmeleri olağan karşılanmaktadır (İskit, 2007, ss. 94-96).

Öndegelme meselesi, her ne kadar diplomasi faaliyetlerinin başlangıcına kadar götürülebilecek bir sorun olsa da Bizans dönemi diplomasisinde de belirtildiği gibi özellikle 13. yüzyıldan sonra elçilerin kabulü sürecinde büyük anlaşmazlıklar yaşanmasına sebep olmuştur. Hükümdarlar, kendilerini ve devletlerini temsil eden elçiye kötü davranılmasını ve geri plana itilmesini hoş karşılamamakta, onlara yapılmış herhangi bir aşağılanmayı kendilerine yapılmış olarak kabul etmektedirler (Meray, 1956, s. 84). Bu sorunun çözülmesi adına çalışmalar başlamış, resmî törenlerde yabancı devlet temsilcileri arasında öncelik sırası ile ilgili uyuşmazlıkların giderilmesi amaçlanmıştır. Bu konuda yapılan ilk resmi düzenleme, Papa II. Julius tarafından 1504 yılında bir liste hazırlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu listeye göre devletler arasındaki öncelik sorununa kısmen bir çözüm önerisi getirilmeye çalışılmıştır (Riccardi, 2000, s. 97-98). Buna göre törenlerde ilk öncelik Kutsal Roma-Germen İmparatoru elçisine verilmekte; onu Fransa Kralı elçisi, İspanya Kralı elçisi ve diğer elçiler takip etmektedir. Ancak Papalık kurumunun birçok alanda olduğu gibi, diplomaside de etkisini kaybetmesi sebebiyle bu listenin uygulanabilirliği de yavaş yavaş azalmıştır (Ergüven, 2016, ss. 124-125). Bundan sonra öndegelme sorunuyla ilgili yapılan en önemli düzenleme, 1815 yılında yapılan ve modern diplomasi'nin başlangıcı olma özelliği taşıyan Viyana Kongresi'nde elçilerin sınıflandırılması ile söz konusu olmuştur (Aksoy & Çiçek, 2018, s. 909).

1455 yılında Milano Dükü Francesco Sforza'nın, Cenova'da bilinen ilk diplomatik misyonu kurmasının ardından 1460 yılında Savoy Dükü elçisini Vatikan'a göndermiştir. 1496'da Venedik, iki Venedikli tüccarı Londra ve Paris'te ikamet eden elçileri olarak atamış, böylece dönemin güçlü devletlerinden Fransa ile İngiltere de sürekli elçilik uygulamasıyla tanışma fırsatı bulmuştur (Elçi, 2019, s. 24).

## 6. 17-18. Yüzyıllarda Fransız Sürekli Diplomasisinde Elçiler

İtalya'nın kuzeyindeki devletlerin güçlenmesi ile sürekli diplomasi uygulamasının Kuzey Avrupa'ya doğru genişlemesi söz konusu olmuştur. İtalyan şehir devletleri Fransa'nın İtalya'ya karşı muhtemel saldırılarını önlemek amacıyla 15. ve 16. yüzyıllar boyunca Fransa'da sürekli elçilikler açmaya başlamıştır.

Bu durum 15. ve 16. yüzyıllardaki diploması anlayışının İtalyanlar tarafından şekillendirilmesinin ardından 17. ve 18. yüzyıllarda diplomasının gelişiminin Fransa tarafından yönlendirilmesine yol açmıştır. Özellikle Kral XIV. Louis döneminde Fransa'da benimsenen diploması anlayışı bütün Avrupa'ya örnek olmuş ve bu durum 1789 Fransız İhtilali'ne kadar sürmüştür (Gilbert, 1951, s. 5).

17. yüzyıldan sonra bütün dünyada sürekli diploması temsilciliklerinin sayıları artış göstermiştir. Giderek artan sayıda elçiye ihtiyaç duyulması da bunun doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diploması özel bir eğitim gerektiren bir meslek olarak yavaş yavaş kabul edilmeye başlansa da halen kendine özgü bir meslek haline gelememiştir. Aslında 18. yüzyıla kadar Fransızlar İtalyan diploması geleneğini benimseyerek onu uygulamaya devam etmişlerdir. Diplomasının kademeli olarak profesyonelleşmesi, bunun yanı sıra, ayrıntılı törenler ve gizli müzakereler yoluyla yürütülen diplomatik sistem, Fransız versiyonu diplomasıye geçişi açıklamaktadır. Fransızlar, diplomatik konularda gizliliği temel alarak hareket etmişlerdir. Müzakerelerde aşırı gizlilik, yerellik, geleneksel aristokratlar tarafından yürütülen kalıtsal atama sistemi ve elçilerin işlerini en yavaş şekilde yürütme eğilimi gibi önemli özellikler olduğu da görülmektedir (Berridge, 2005, s. 110).

17. yüzyıl Fransa'sında başlangıçta bir generalin, din adamının, ressamın, hukukçunun kendi mesleğinin yanı sıra elçilik de yapması mümkündür. Ancak 17. yüzyıl ortalarından itibaren diploması faaliyetini yürüten elçilerin büyük çoğunluğunun yönetici sınıflardan seçilmeye başlandığı görülmektedir. Özellikle Fransa dönemindeki diplomasının gelişiminde, sürekli diplomasının en önemli aktörleri soylular, bunların oğulları ve yüksek mevkideki kişiler olmuştur. Fransız diplomasısında elçilerin yeteneklerine göre değil, toplumdaki sosyal durumlarına ve statülerine göre seçildiği anlaşılmaktadır. Elçilerin yüksek tabakadan seçilme sebebi olarak eğitilmiş olmaları, kendi harcamalarını kendilerinin karşılayabilecek olmaları ve yabancı ülkelerde iyi bir izlenim bırakacakları gösterilmektedir. Elçilere devlet tarafından ödenen aylıkların çok düşük olması sebebiyle, gereksinim duyulduğunda soyluların kendi kişisel servetlerini kullanabilme olanaklarına sahip olmaları Avrupa'daki devletler için elçilerin soylular arasından seçilmesini kolaylaştırmaktadır (Tuncer, 2005, ss. 34-35). Zira bu dönemin elçilerinin asiller arasından seçilmesinin, bunların görevinin ciddi müzakerelerden ziyade ülkelerini şatafatlı bir şekilde temsil etmek ve vatandaşlarını korumak anlamına geldiği de açıktır. 15. ve 16. yüzyıllarda halktan ve devlete borcu olanlar arasından seçilen elçiler, 17. yüzyıl Fransa'sında soylulardan seçilmeye başlanmıştır. Ancak diploması onurlu bir görev olarak görülse de hala bir sürgün gibi de değerlendirilmektedir. Zira 15. ve 16. yüzyıllardaki güç koşullar halen devam etmekte; elçiler, iklimi, yaşam koşulları ve gelenekleri yönünden tümüyle değişik bir toplum içinde yaşamak zorunda kalmakta, devletin verdiği çok az parayla çok masrafta bulunmak durumunda kalmakta, bulunduğu ülkede her an kuşkuyla yaklaşılmakta, insanlar

nezdinde güven ve saygıyı yitirerek bir casus gözüyle değerlendirilmektedirler (Bromley, 1970, s. 178). 17. ve 18. yüzyıllarda elçilere ödenen aylıkların çok az olması, bu miktarın elçilerin en düşük giderlerini dahi karşılamaya yetmemesi nedeniyle, elçilerin soylular arasından seçildiği de belirtilmekle birlikte, bu soylu elçilerin çoğunluğunun gelirlerini artırmak için buldukları ülkelerin mali piyasalarında vurgunlar yaptıkları, ticari aracılık yaptıkları ve hatta kaçak mal ticaretinde buldukları da bilinmektedir (Reinsch, 1922, ss. 25-26).

Fransa dönemi diplomasisinde elçiler 3-4 yıllık sürelerle yabancı ülkelere göreve gönderilmektedir. Ancak elçinin görev için gittiği ülkede fazla uzun süre kalmasının o ülkenin kültürünü benimsemesi ve devlet için yürüttüğü misyonunu göz ardı etme tehlikesiyle karşılaşma ihtimali sebebiyle, bu sürenin en fazla dört yıl olarak belirlendiği bilinmektedir (Berridge & James, 2003, s. 167). 17. yüzyıl diplomasisinde elçi olarak seçilen kişiler, görevlerine başlamak üzere ülkelerini terk etmeden önce, kendilerine yazılı yönergeler verilmektedir. Bu yönergede, sadece elçilerin atandıkları ülkede izleyecekleri politika değil, gidecekleri ülkenin sosyal koşulları, karşılaşacağı devlet adamlarının sosyal kökenleri ve özellikleri, ayrıca o ülkede görev yapan diğer elçilerin niteliklerine dair bilgiler de bulunmaktadır (Diplomacy since World War I, 2023).

17. ve 18. yüzyıllarda elçilerin maiyetlerini kendilerinin oluşturduğu görülmektedir. Örneğin Fransa'da elçiler katiplerini kendileri seçmekte ve maaşlarını da kendi servetlerinden ödemektedirler. Katiplerin seçimi özellikle çok önemlidir çünkü bunlar şifrelerden haberdar olan ve elçinin yokluğunda olağan yazışmaları yürütecek olan kişilerdir. Ancak 17. yüzyıl Fransa diplomasisinde elçilerin katiplerini çoğunlukla kendi aile ve arkadaş çevresinden seçmeleri, bu kişilerin görevlerinde pek başarılı olamamaları ile sonuçlanmaktadır. Bu dönemde katiplerin yanı sıra, bir elçinin maiyetinde mutlaka bir din adamı, aşçılar, hizmetçiler, uşaklar, arabacılar, nedimeler ve diğer hizmetkarlar bulunmaktadır. 17. yüzyıl diplomasisinde elçilerin maiyetinin yaklaşık 100 kişiden oluştuğu bilinmektedir. Elçi ve maiyeti tüm eşya ve mobilyalarını da yanında götürmekte ve elçi atandığı ülkede kendi özel parasıyla elçilik binasını kiralamaktadır (Tuncer, 2005, s. 35).

17. ve 18. yüzyıllarda yetkin bir elçinin niteliklerine bakıldığında, öncelikle Latince, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca veya Almanca dillerinden birini ya da bazılarını çok iyi bilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra derin bir tarih bilgisine sahip olmak, askeri, ticari, ekonomik, sosyolojik ve coğrafi konularda uzman olmak, edebiyat, hukuk, matematik, bilim, fizik ve müzik gibi konulardan anlamak gibi özelliklerin ön planda olduğu söylenebilmektedir (Hotman de Villiers, 2003, s. 20). Daha önce de elçilerde olması gereken özelliklerden gözlem yeteneği, sınırsız sabra sahip olmak, çabuk karar verebilmek,

alçak gönüllü olmak, kimseye güvenmemek, iyi bir dinleyici olmak, duygularını denetleyebilmek, cesur ve sakin olmak ve konuk ağırlamayı bilmek ve en önemlisi inandırıcı konuşma yeteneğine sahip olmak gibi özellikler halen devamlılığını korumaktadır (Ünsal, 2019, s. 25). Bu gibi bilgi ve becerilerle birlikte yabancı devlet adamlarıyla siyasi sorunları görüşebilecek ve konuşma sanatında göstereceği ustalık ve beceri sayesinde kendi görüşleri doğrultusunda bir uzlaşmaya varmaya ikna edebilecektir. 17. yüzyıl Fransa diplomasinde elçinin atandığı yabancı ülkede kendini sevdirmesi ve saydirmasını bilmesi ve çevresinde bir güven duygusu uyandırması gerektiği de ifade edilmektedir. Öncelikle kendi hükümetinin tam güvenine sahip olması gereken elçinin, her ne kadar halen casusluk niteliği taşısa da görünürde dürüst davranışlarıyla hem resmi çevrelerin hem de içinde bulunduğu görev yaptığı toplumun güvenini kazanması da önem teşkil etmektedir (Kingston de Leusse, 1998, s. 86).

Elçilerde aranan tüm bu iyi niteliklere karşın 17. ve 18. yüzyıllarda elçilere onurlu bir casus gözüyle bakılmaya devam edilmiş ve bu yüzyıllarda elçi “yabancı ülkelere ülkesi adına yalan söylemek için gönderilen dürüst bir kişidir” anlayışı hâkim olmuştur. Bizans döneminden gelen rüşvet konusu halen devam etmekte ve bu dönemde elçilerin casusluk yapmaları, rüşvet vermeleri halen hoş karşılanmaktadır (Villar, 2006, s. 191). Yine bu dönemde elçinin atandığı ülkenin içişlerine karışması, bulunduğu ülkedeki karışıklıkları özendirilmesi, tahrik etmesi, yerli halkın arasını bozması, ülkedeki devrimci akımları körüklemesi ve siyasal amaçlarla adam öldürmesi yasal ve hatta zorunlu sayılmaktadır. Devletler hukukunun koruması altında bulunan elçilerin bu yüzyıllarda ülke dışına sürdürebilmeleri ve tutuklanmaları da olağanüstü bir olay olarak değerlendirilmemektedir (Gilbert, 1951, s. 7).

17. ve 18. yüzyıllarda birçok Avrupa devleti, Doğu'daki ülkelerle ticari ilişkilere girme ihtiyacı hissetmiştir. Bu sebeple Fransa, İspanya, Hollanda, Portekiz ve İngiltere gibi devletler Hindistan, Çin, İran ve Endonezya gibi devletlere elçiler göndermeye başlamıştır. Ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa devletleri doğu devletleri ile diplomatik ilişkilerini aniden sonlandırmıştır. Bunun sebebi ise doğu Asya'nın hammadde ve doğal kaynak zenginliği karşısında Avrupa devletlerinin bu bölgelere fetih hareketleri başlatmasıyla açıklanabilmektedir. Başta İngiltere olmak üzere Hollanda ve Portekiz gibi ülkeler doğu ve güneydoğu Asya'da sömürgecilik hareketlerine girişmiş ve dolayısıyla bu bölgeler ile diplomatik ilişkileri kesmişlerdir (Versan, 1995, s. 94).

Bu noktadan hareketle, ticari ilişkilere önem veren, ticaretle ayakta kalan toplumların barışa daha önem verdiği ve diplomasiden sıklıkla yararlandığı anlaşılmaktadır. Fetih yoluyla ilerleyen, savaşa meyilli olan ve askeri güçleri üst seviyede olan devletler, özellikle de ticaretten ziyade tarım toplumu iseler, diploması anlayışından yararlanmayı minimum seviyede tutmuş ve diplomasinin gelişimine çok az katkı

yapmışlardır. Dolayısıyla Antik Yunan anlayışından Viyana Kongresi'ne kadar olan dönemde elçiler de devletlerin bu özellikleri bağlamında değişim göstermiştir.

## 7. Sonuç

Diploması tarihi ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların diplomasinin dönemsel ve bölgesel olarak nasıl geliştiğini açıklamaya yönelik bilgiler ortaya koyduğu bilinmektedir. Ancak diploması tarihindeki dönemsel değişikliklerin, elçilerin nitelikleri, konumları, görevleri, hak, ayrıcalık ve bağımsızlıkları anlamında nasıl geliştiği yönünde kapsamlı çalışmalar sınırlı sayıda bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların neredeyse tamamının, diploması tarihi çerçevesinde elçilere yer verdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmayı benzerlerinden ayıran en önemli farklılık da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çalışma, dönemsel koşulların elçiler üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Avrupa diploması tarihi bağlamında Antik Yunan'dan modern diplomasinin doğuşu olarak kabul edilen Viyana Kongresi'ne kadar olan dönemde, devletlerin askeri ve ekonomik özelliklerinin elçilerin niteliği üzerinde de etkisi olduğu iddia edilmektedir.

Çalışmada diplomasinin tarihsel evrimine, elçilere yönelik değişimin ortaya konması açısından değinilmiştir. Devletlerin, uygarlıkların, imparatorlukların yani modern anlamda ulus devletin ortaya çıkmasından önceki tarihsel süreçteki yönetimlerin, tarım ya da ticaret toplumu olmaları bağlamında değerlendirilmesi ve elçilerin niteliklerinin de buna paralel olarak değiştiğinin ortaya konması mümkün olmaktadır. Bu kapsamda Avrupa diploması tarihinin özelliklerinden yola çıkılarak Antik Yunan dönemi incelendiğinde, Yunan şehir devletlerinin ticarete ağırlık verdikleri, süreçlerin tamamının vatandaşlarla paylaşıldığı açık bir diploması anlayışının hâkim olduğu ve elçilerin niteliklerinin de bununla doğru orantılı olarak geliştiği anlaşılmaktadır. Antik Yunan şehir devletleri elçilerini belli meziyetlere sahip olan vatandaşları arasından seçmektedir. Dolayısıyla ticaretle uğraşan antik Yunan şehir devletlerinde diploması faaliyetleri önem teşkil etmekte, elçilere haberci gözüyle bakılmakta ve bu haberleri taşıyabilecek nitelikte elçiler halk arasından seçilmektedir.

Roma İmparatorluğu dönemine gelindiğinde ise diploması anlayışının çok gelişmediği, diploması özelliklerinin Antik Yunan'dan miras alınarak devam ettirildiği, katkının sadece hukuksal anlamda olduğu anlaşılmaktadır. Bunun en önemli sebebi olarak da hem Roma Cumhuriyeti döneminde hem de Roma İmparatorluğu döneminde tarımla uğraşan Roma halkının topraklarını genişletmek için fetih yapması dolayısıyla savaşa ağırlık vermesi ve haliyle diploması geri planda kalması gösterilebilmektedir. Askeri gücü gelişmiş, güçlerini savaşarak artırmaya çalışan toplumlarda, devletin gücünün diğer devletlere gösterilmesi aracı olarak gösteriş ve şatafatın ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple ticaretle uğraşan

devletlerin aksine tarımla uğraşan ve askeri anlamda güçlü olan devletlerin elçilerini mutlaka soylular arasından seçtikleri ifade edilebilmektedir. Kendilerini her anlamda üstün konumda gören devletler kendilerinin temsil aracı olarak gördükleri elçileri soylular arasından seçerek, zenginliklerini ve güçlerini diğer devletlere kanıtlama eğiliminde olmaktadır. Bu durum Bizans İmparatorluğu'nda kısmen devam ederken, bir tarım toplumu olan Bizans İmparatorluğu'nda askeri gücün olmaması, Bizans İmparatorluğu'nun kendine has bir diploması anlayışı geliştirmesine yol açmıştır. Bizans İmparatorluğu her ne kadar askeri güçten yoksun olsa da zengin olduğu izleniminin diğer devletler tarafından görülmesi isteği sebebiyle mümkün olduğu kadar elçilerin soylular arasından seçilerek diploması faaliyetinin yürütüldüğü görülmektedir. Ancak Roma'daki gibi hem askeri anlamda hem de tarım anlamında gelişmiş bir imparatorluk olmaması, askeri gücünün Roma ile kıyaslanamayacak seviyede az olması, elçilerin sadece soylulardan değil halktan da seçilmesine imkân tanımıştır. Dolayısıyla Bizans İmparatorluğu çalışmanın temel argümanına istisna teşkil edilebilecek olan tek dönem olarak gösterilebilmektedir.

Bizans İmparatorluğu dönemi diplomasisinin diğerlerinden farklı bir özelliği daha bulunmaktadır. Bu özellik elçilere gözlem yapmak adına verilen eğitimden kaynaklanmaktadır. Bizans İmparatorluğu diplomasıye kalıcı olarak hile, yalan, iki yüzlülük, dolandırıcılık ve rüşvetle bilgi alma özelliklerini kazandırmıştır. Dolayısıyla askeri gücü olmamasına rağmen özel eğitimden geçirdiği gözlemci elçiler aracılığıyla yürüttüğü diploması sayesinde yaklaşık 1000 yıl kadar ayakta kalmayı başarabilen kendine has bir diploması uygulaması ortaya koymuştur.

15. yüzyıldan itibaren ise yeni bir diploması anlayışının ortaya çıkması sebebiyle elçilerin niteliklerinde de değişim yaşanması kaçınılmaz olmuştur. 15. yüzyılda ticarete çok önem veren İtalyan şehir devletleri arasında ilk sürekli diploması faaliyetlerine geçilmekte ve bir ya da iki yıllığına atanan elçilerin yine dönemin koşulları ile uyumlu olarak seçildikleri ortaya konulabilmektedir. Yeni başlayan sürekli diploması uygulamasının önündeki belirsizlikler başta olmak üzere sürecin zorluğu bu görevlerin soylular tarafından yürütülmesini olanaksız kılmaktadır. Ayrıca Antik Yunan'ın ticaretle olan ilişkisinden yola çıkarak elçilerin özelliklerine dikkat eden bir Antik Yunan diplomasisinin, İtalyan diplomasisine de örnek olduğu ifade edilebilmektedir. 15. yüzyıl İtalyan diplomasisi de ticari ilişkileri sebebiyle, barışın diploması yoluyla tesis edilmesine oldukça önem göstermiş, elçilerini soylulardan ziyade halktan seçmiş, halktan seçtiği elçileri görevi kabul etmeye mecbur bırakmış ve bir anlamda yine casusluk ve hilenin hâkim olduğu bir diploması anlayışını Makyavelist bakış açısıyla devam ettirmiştir.

Çalışmada ortaya konmaya çalışıldığı gibi, diplomasinin ön planda tutulduğu, gelişiminin hukuk ile birlikte şekillendiği dönemlere bakıldığında ticari ilişkilerin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ticaretin ön

planda olduğu toplumlarda diplomasinin kurumsallaşması yönünde atılan adımların ticari ilişkileri düzenleme ihtiyacından doğduğu ifade edilebilmektedir. Bu kurumsallaşma daha ileri seviyeye taşındığında, her ne kadar uzun yıllar boyunca hükümdarların güçlerinin temsil edilmesi olarak değerlendirilse de protokol kurallarının belirlenmesi ve öndegelme sorunun çözülmesine yönelik çalışmalara imkân tanıdığı da bilinmektedir.

Son olarak, bir tarım toplumu olan Fransa'nın 17. yüzyıldan itibaren İtalyan diplomasisini temel olarak geliştirmeye başladığı yeni diplomasi anlayışında gizliliğin hâkim olduğu ifade edilebilmektedir. Sürekli elçilik uygulamasının İtalya'da başlayıp Fransa'ya yayılmasının ardından Fransa, diplomasi alanına damgasını vurmuştur. Roma ve Bizans örneğinde görüldüğü gibi tarımla uğraşan toplumların ticari ilişki geliştirme gibi bir kaygıları olmadığı için diplomasiden yararlanma süreçleri de kendilerine has gelişmektedir. Fransa' da buna örnek olarak değerlendirilebilmektedir. 17. yüzyıl ortalarından itibaren Fransa'da diplomasi faaliyetlerinin yürütülmesi için görevlendirilen elçilerin neredeyse tamamı soylular arasından seçilmektedir. Gümrük bağışıklığı ve vergi bağışıklığından yararlanan ve bazı kaynaklara göre kaçak mal ticareti de yaparak, elçilik görevi aracılığıyla zenginliklerine zenginlik katan soylular bu görevi memnuniyetle kabul etmektedirler. Yani Fransız diplomasisi seçtiği elçileri yeteneklerine göre değerlendirmemekte, toplumdaki statülerine ve zenginliklerine göre sınıflandırmaktadır. Bu durum da askeri olarak güçlü olan devletlerin diplomasi anlayışında güç gösterisine ve şatafata önem verdiklerini yine kanıtlar niteliktedir.

## Kaynaklar

- Adcock, F. & Mosley, D. J. (1975). *Diplomacy in ancient Greece*. Thames and Hudson.
- Aksoy M. & Çiçek, A. S. (2018). Redefining diplomacy in the 21st century & examining the characteristics of an ideal diplomat. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 907-921. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mjss/issue/43001/520591>
- Anderson, M. S. (1993). *The rise of modern diplomacy 1450-1919*. Longman Press.
- Aybay, R. (2009). *Tarih ve hukuk açısından konsolosluk*. İş Bankası Yayınları.
- Berridge, G. (2005). *Diplomacy: Theory and practice*. Palgrave Macmillan.
- Berridge, G. & James, A. (2003). *A dictionary of diplomacy*. Palgrave Macmillan.
- Bromley, J. S. (Ed.). (1970). *The new cambridge modern history, the rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/25, C. VI*, Cambridge University Press.
- Callus, I. & Borg, R. (2001). Deconstruction and the undoing of diplomacy: A case study involving the Vienna Convention on diplomatic relations. J. Kurbalija & H. Slavik (Edt.), *Language and diplomacy*, (pp. 233-260). Diplo Foundation.
- Campbell, B. (2013). Roma dünyasında diplomasi (yaklaşık M.Ö. 500-M.S. 235). *Tarih Okulu*, 14, 201-224. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/144749>
- Daban, C. (2017). Uluslararası ilişkilerde siyasal aktörler, bürokrasi ve jeopolitik bağlamında diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti örneği. *BEU Akademik İzdüşüm*, 2(2), 22-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beuibfaid/issue/29631/318215>
- Diplomacy since World War I. (2023). Britannica, <https://www.britannica.com/topic/diplomacy/Diplomacy-since-World-War-I>
- Eilers, C. (2009). *Diplomats and Diplomacy in the Roman World*. Brill Publishing.
- Elçi, İ. H. (2019). Osmanlı diplomasisi ve gelişim süreci. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 9, 23-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulliyat/issue/52030/565410>
- Eren, E. (2021). Geleneksel diplomasiden modern diplomasiye diplomasinin tarihsel evrimi. *Uluslararası Eşitlik Politikaları Dergisi*, 1(1), 32-55. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uepd/issue/68786/1083393>



- Ergüven, N. S. (2016). Uluslararası hukukun tarihsel boyutuyla diplomasinin kurumsal gelişim süreci. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 111-141. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobild/issue/80942/1391169>
- Estin, C. & Laporte, H. (2002). *Yunan ve Roma mitolojisi*. (M. Eran, Çev.). Tübitak Yayınları.
- Gilbert, F. (1951). The new diplomacy of the eighteenth century. *World Politics*, 4(1), 1-38. <https://doi.org/10.2307/2008899>
- Gönlübol, M., (2000). *Uluslararası politika*. Siyasal Kitabevi.
- Grote, G. (1854). *History of Greece*, C. XI. John Murray.
- Hamilton, K. & Langhorne, R. (1995). *The practice of diplomacy: It's evolution, theory and administration*. Routledge.
- Hotman de Villiers, J. (2003). *De la charge et dignité de l'ambassadeur*. Essec- Iréné.
- İskit, T. (2007). *Diplomasi, tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Karaağaç, Y. (2019). Diplomasi olgusu çerçevesinde propaganda ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin etkileşimi ve farklılıkları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 690-705. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bseusbed/issue/50446/639393>
- Kingston de Leusse, M. (1998). *Diplomatie une sociologie des ambassadeurs*. L'Harmattan.
- Kodaman, T. & Akçay, E. Y. (2010). Kuruluştan yıkılışa kadar Osmanlı diplomasi tarihi ve Türkiye'ye bıraktığı miras. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 75-92. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117908>
- Lerner, R. (1993). *Western civilizations: Their history and culture*. WW Norton & Company.
- Machiavelli, N. (2008). *The Prince*. Hackett Publishing Company.
- Meray, S. L. (1956). Diplomasi temsilcilerinin hukuki statüsü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 11(3), 79-117. [https://doi.org/10.1501/SBFder\\_0000000249](https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000249)
- Millar, F. (1988). Government and diplomacy in the Roman Empire during the first three centuries. *International History Review*, 10(3), 345-377. <https://doi.org/10.1080/07075332.1988.9640482>
- Nicolson, H. (1950). *Diplomacy*. Oxford University Press.

- Nicolson, H. (1954). *The evolution of diplomatic method*. Constable and Co. Ltd.
- Pomyetkin, V. (2009a). *Uluslararası ilişkiler tarihi-I* (A. Tokatlı, Çev.). Evrensel Basım.
- Pomyetkin, V. (2009b). *Diploması tarihi cilt I* (A. Tokatlı, Çev.). Evrensel Yayınları.
- Reçber, K. (2011). *Diploması ve konsolosluk hukuku*. Dora Yayıncılık.
- Reinsch, P. (1922). *Secret diplomacy*. Brace and Company.
- Riccardi, L. (2000). An outline of Vatican diplomacy in the early modern age. D. Frigo (Ed.), *Politics and diplomacy in early modern Italy: The structure of diplomatic practice 1450-1800*. Cambridge University Press.
- Sander, O. (2010). *Anka'nın yükselişi ve düşüşü Osmanlı diploması tarihi üzerine bir deneme*. İmge Yayınları.
- Sivrioğlu, U. T. & Yılmaz, M. E. (2017). İlk çağ uygarlıklarında diploması. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 179-227. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/392024>
- Tuncer, H. (1984). Tarihte ve günümüzde ad hoc diploması. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 4(1), 50-57. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iumhmohb/issue/9386/117739>
- Tuncer, H. (2005). *Eski ve yeni diploması*, Ümit Yayınları.
- Turan, N. S. (2004). Osmanlı diplomasısında Batı imgesinin değişimi ve elçilerin yetkisi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 57-86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30238/326585>
- Ünsal, G. (2019). Diploması dili ve çevirisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 22-39. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/rumelide/issue/50485/656595>
- Versan, R. (1995). Tarih boyunca ve günümüzde diploması. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 10, 89-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/622/6333>
- Villar, C. (2006). *Le discours diplomatique, L'Harmattan*.
- Viotti, P. R. & Kauppi, M. V. (2001). Diplomacy: Managing relations among states. P. R. Viotti, & M. V. Kauppi (Edt.), *International relations and world politics: Security, economy, identity*, (pp. 102-139). Prentice Hall.

### Makale Bilgi Formu

**Yazar(lar)ın Katkıları:** Makale tek yazarlıdır.

**Çıkar Çatışması Bildirimi:** Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

**Telif Beyanı:** Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir ve bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

**Destek/Destekleyen Kuruluşlar:** Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

**Etik Onay ve Katılımcı Rızası:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

**İntihal Beyanı:** Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.